

ביונים אויב

הצופים בהצגה 'טייק אווי' בדרך כלל לא מבינים חצי ממנה. לא בגלל משחק ירוד או עלילה נפתלת, אלא בגלל שהיוצרים - יהודים וערבים - מעוניינים שהיושבים בקהל יבקשו תרגום משכניהם, ישוחחו ויתווכחו איתם. גם החזרות מורכבות בעיקר מוויכוחים ומניסיונות לשמוע ולהשמיע. כלומר, היהודים באים לשמוע, והערבים באים להשמיע

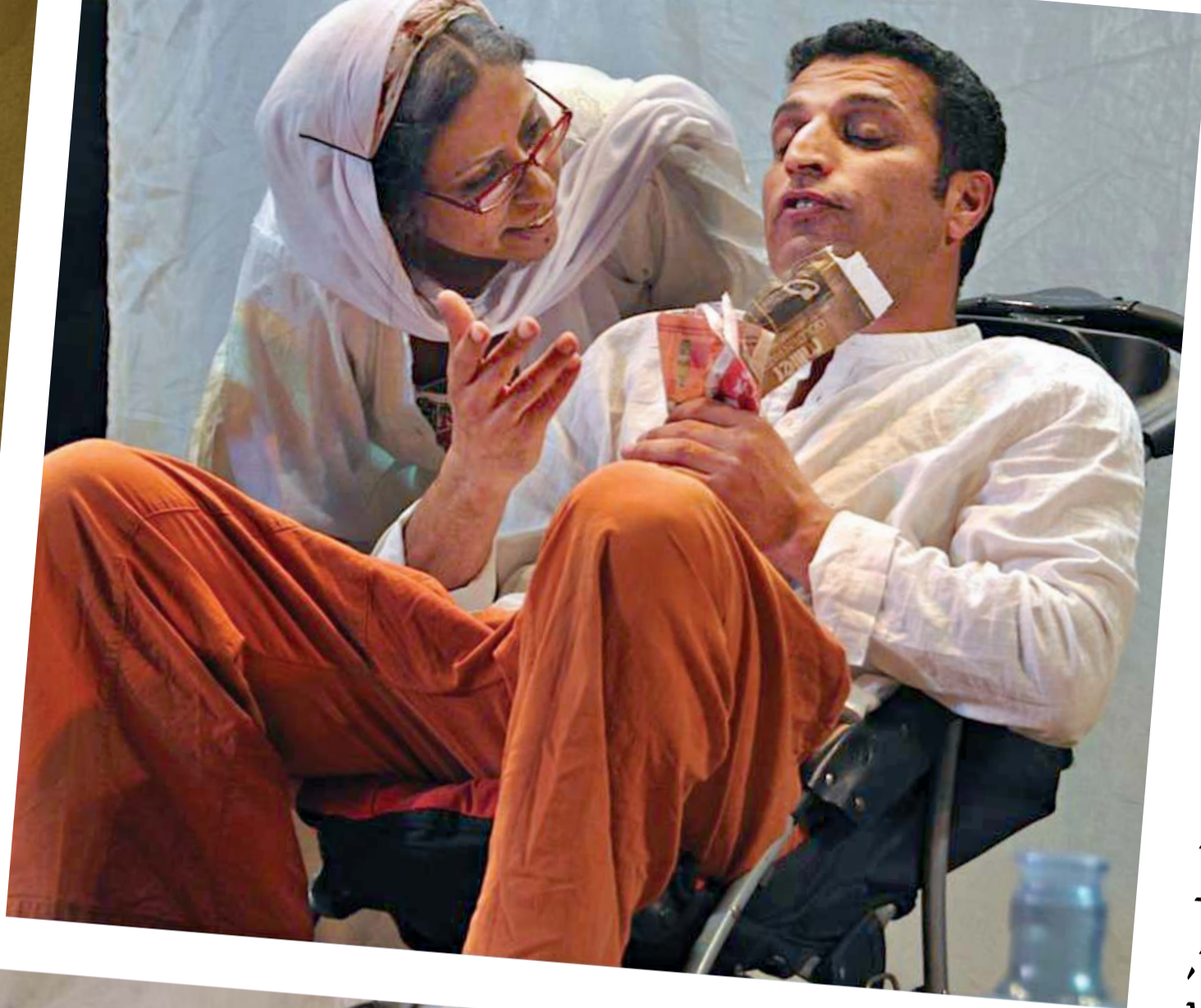
צור ארליך

כנראה נעצתי בהן עיני עגל כשחן העבירו זו לזו, לניסוח סירוגי, פלפל ארום מוארך. או שמא גנבה. הוצה ביס? תאכל, זה אורגני, טבעי, הציצו לי מִן־הדנה בעוד הורק והחלול עובר מפה לפה, ופניו מקבלות כנראה את צבעו. מה אפשר לעשות, לעיניים שלי יש חיים משלהן, וגם לפנים, בעיקר לנוכח מראות משונים. צבאות גופי אינם סרים לקרואי כפי שהו אצלם, אצל בונה דונה וקור, השלישייה שמילאה אותו ערב את חלל חדר החזרות של קבוצת YTheater בפעולות ובתעלולים ובצחלולים. החליפה הבעות פנים ושפת ריבוי על פי פקודה, ניהלה קרבות תיאטריים בדיקנות מחושבת, והגיפה שחן את רעותו בלי למצמץ ובלי להתאמץ כקנף העניף את הפלפל. כלומר, לא בריוק חדר חזרות, אלא חדר פני מאחורי הקפסריה בבניין ימק"א בירושלים. ולא בריוק שלישייה, כי יש גם רביעית, ושמה פיראד, שלא הגיעה באותו ערב מחופה לחורה. ולא בריוק חזרה, אלא עוד חוליה בשרשרת ההתפתחות הבלתי נגמרת של ההצגה 'טייק אווי', הנכתבת וקשתתת מתוך משא ומתן מדיני מתמיד בין הצדדים המשחקים - היהודיות, הערבי ורביעית, כי הארבעה שעולים לבמה פלשתינית. ולא בריוק תרגוליצירה ממושך של קבוצה בת 17 איש, חובבי משחק תרשבי ירושלים והסביבה. בני כמה רותת ועמית ולשונות, שנפגשה לאורך שנתים כדי ללבן, להשמיע, לשמוע ולהתווכח על ידי תרגילי תיאטרון.

'טייק אווי', לא בריוק הגנה במובן הקלאסי, היא התוצר המתהווה. העלילה מתרחשת בחד שהוא מובלה שהיא גם שכונה ארעית. תושביה הם אנשים שלכל אחד מהם הייתה סיבה משלו לברוח ולהקים את ביתו ורוקאו בה. אשת עסקים מגיעה למקום ומחליטה לזווג בו פרויקט נרל"ני. היא מגייסת לצהר חלק מהתושבים, תוך שהיא מערערת את המרקם ומקומי ומגיעה את העלילה. "מתוך המפגשים והתרגילים", מספרת רנה גלסר, שחקנית כאן ואשת מחול שאר הומו, "לאט לאט התחלנו להתעסק בתכנים של ובל". "זה נושא שמובר את כולם, כל בני האדם", מסבירה חברתה הוותיקה ממנה, ר"ח בונה דונה הברמן, "הוא משקף את היחס לחומר, וגם את היחס לזולת: האדם האחד הוא זבל, הוא אמצעי. וזרקים אותו כשלא צריך. ברקנו אף זה מתבטא בסכסוך הערבי-יהודי, ומתוך חוסר הסכמה מוחלט על שום

דרוזים הם לא אשכנזים

בונה הברמן וקור דרייני הם המייסדים. הם גם המחזאים והבמאים, לצד היותם שחקנים. הם שרקמו את שלד ההצגה ממבדח של קטעים שנוצרו במפגשים. "התיאטרון האמתי מתרחש במפגש, לא על הבמה", אומרת הברמן. "אני קוראת לזה חזרות לחיים. התיאטרון מאפשר לנו לברוק את עצמנו בעומק. להיפגש בשכונה בלתי אמצעית. על ידי תרגילי התיאטרון, אני יכולה לעמוד במקום של קור והוא יכול לעמוד במקום שלי. זו הזמנה למצב יותר תקין בחברה". "גם אם לא פותרים כלום", אומרת רנה גלסר, "גם אם לא מגיעים להסכמה, עצם המפגש הוא ההתמודדות, וזה לא מופסק לעשות אירוח וגלים של משמעות ושינוי והנועה, גם אם זה הכי בקטנה. כשכל מי שעובר אתי יודע שאני הולכת פעם בשבוע לחורה של תיאטרון יתור-יעיבי, בלי לדעת מה אני עושה שם אפילו, זה כבר דבר שהם חושבים עליו. וגם בתוך כל אחד מאיתנו, התעסקות הזאת מביאה להתמודדות עם עצמנו. באים לפה, פוגשים את האחרים ואת עצמנו, ומתעסקים בתכנים שהכי לא נוה להתעסק

שחקני YTheater. האדם האחר הוא זבל, הוא אמצעי. צילומים: שמואל ברזנס

ביונים אויב

איתם: איפה הובל שלי, שבתוך עצמי. איפה אני שמה אותו".

רנבאום, על סף סיום חובתיו בישיבת ההסדר 'שיח יצחק', מסביר שבא לקבוצה כי "עניין אותי המפגש, העבודה עם ערבים פלשתינים. התחברתי לרעיון שבמקום לדבר על פוליטיקה, על זהויות קבוצתיות, אפשר לדבר על איך שאנשים מתייחסים זה לזה; להתייחס לארמה בתור ארמה, לְפִשֵּׁשׁ: להוציא את זה מכל המסגרות שאנחנו רגילים אליהן. כל האנשים בקבוצה מכינים שגם היהודים וגם הערבים, כולם מרעילים את כולם. יש הרבה רעל באוויר, כל אחד עסוק באינטרסים שלו, ובסופו של דבר כולם נפגעים. על בסיס זה ההצגה. שאף אחד לא רואה בני אדם סביבו".

או כמו שמגדירה את זה פיראד זידאן, השחקנית הדביעית, "המפגש היה קודם כול אדם אל אדם. זו הדרך הנכונה להיכרות אנשית בין הצדדים: בלי שום גבול של זהויות. כי לדעתי אי אפשר לקרוא 'זהה' למתחם שמוגדר על ידי הקונפליקט".

באתר של YTheater – 'תיאטרון לְקָה' בטרנגום חופשי – מסופר שבקבוצה חברים בין היתר דרחים, והכוונה אל וידאן. אך היא, ילידת בית'ג'אן, רואה עצמה "ערבייהפלשתינית בת העדה הדרוויית". היא מתקוממת על הישראליוציה של בני העדה: "כשאני שומעת דרחים אומרים, בערבית כמוכן, 'אנחנו לא ערבים', אני אומרת להם 'אז מה אתם? בטח ובטח לא אשכנזים'".

לקבוצה היא באה כי "כל דבר שעוד לתת תמונה על המציאות הקשה שיש, במיוחד בירושלים ובמה שנקרא השטחים, ולו הצצה קטנה – בורדא' שאהיה בו". זה גם טיב הרמות שבהר לגלם, וקנה המדהדה מפני "המצב והמציאות האכזרית שאנו חיים בה" ואין לה שומע.

אכן, בהסבריהם של השחקנים על נסיבות הצטרפותם, ההברל הקטן זועק. כולם רוצים להיפש ולעבוד יותר, כולם רוצים לעקוף את הסיסמאות ואת התבניות המוכנות – אבל היהודים מספרים שבאו להתמודד, גם עם עצמם, שבאו לשמוע. הלא־יהודים באו בעיקר כדי להשמיע. ואצל וידאן, ולא רק אצלה, מרוב בהשמעת עמדות אנטי־ישראליות שגם בתוך קבוצת המוצא שלה הן עמדות קצה.

רנבאום עוב עוד לפני שנבחרה הדביעיה המציגה. גם כי אינו רואה עצמו שחקן, אבל גם מתוך תחושת החמצה של ירדות נרקמה אמנם בינו לבין קוד, "זהה היה דבר חדש לי, להכיר פלשתיני מקרוב. לא זומן הוא הסיע אותי ליישוב, וכשלמדתי במכינת 'בית ישראל' בגילה הוא העביר איתי שם סדנה של תיאטרון. היה מעניין להיות בבית שלו, לשבת במחזה העיר ולשתות קפה".

או מה בכל זאת הפריע?

"הרגשתי שמופעל על הקבוצה לחץ חיצוני שההצגה תעסוק במציאות הפוליטית הקונקרטית, למשל בגדר ההפרדה, וזה לא נראה לי. הרי אפשר לדבר בלי סוף על הסכסוך. עושים את זה כל הזמן. לא יוצא מזה כלום. אני מודה שאולי נוח לי לחפש סוגיות עומק ומפגש ביקראשי ולא לדבר פוליטיקה כי אני ישראלי. חיי נהודים, אני גר בהתנחלות שלי

חזילים לא עוצרים אותי כשאני מנסה להגיע לירושלים. אני מבין שאת קוד יותר מעניין לדבר על הגדר כי הדין ואחיו מעבר לגדר, בחיזמה וברמאללה, הוא גר באברתור שבתוך הגדר וצריך להתרוצץ אחרי אישרים כדי לפגוש אותם. או אולי זו בריחה שלי מהתמודדות. אבל אני מנסה לא לברוח מהסיפר כולו, אלא מחפש את הצד המרענן, שאפשר לחדש בו משהו".

ניצורו בקבוצה מחנות, יהודים מול ערבים?

"הקבוצה קטנה מכדי שיהיו שני מחנות. בדרך כלל לא השתתפו בפגישה יותר משמונה אנשים. הפגישות היו בעיקר בעברית, כי היהודים פחות יודעים ערבית משהערבים יודעים עברית – הייתה קצת מתיוות לאיוו שפה נתנים יותר רגש. הרבה פעמים הייתי בצד שלהם בעניין הזה. הייתה לי קשה שם התחושה שחץ מקוד, לערבים בקבוצה חסרה מחויבות. שאני משקיע ומגיע, והם הרבה פחות. הקבוצה נאלצה להתמודד עם הקושי הזה".

מציאות שכולה גבולות

"היו לנו תקלות", אומר גם קוד. "רבים סירבו להמשיך בקבוצה. מכל מיני סיבות, פוליטיות ואחרות". בונה: "לפעמים, בעיקר אצל נשים, יש הרבה רצון להשתתף, אבל בגלל לחץ מהמשפחה, מהעבודה או מהסביבה, עוזבים. הייתה אישה מדהימה מבחינת היכולות שלה, שחקנית ומזיקאית מקצועית, ניצזיירה, שאהבנו מאוד באדישן אבל בסוף מסרה שזה לא מתאפשר, שהיא תיפגע אם תצטרף אלינו". קוד: "היו כאלה מכל הכיוונים, לא מקבוצה מסוימת. היה גם יהודי שאמר לי במפורש, 'אני לא יכול לשתף פעולה אתכם כי משפחתי וחבריי יכעסו עליי'".

"עולים פה מתחים", מאשרת רנה. "זה לא שנשארו אלה שמסכימים עם הצד השני. אם היינו מסכימים על הכול, אולי לא היה מה להיפגש כל כך רחוק ימים, שעות. אנחנו פה כדי לא להסכים ובכל זאת לעשות דברים ביחד. אנחנו מתמודדים עם החומרים הכי קשים של הסכסוך".

ולבונה יש דוגמה. "בחד אחד היה מגיע לחדות במחנה הפליטים שועפאת. זה חודר שישב כמה שנים בכלא הישראלי. הוא שיהק תפקיד חשוב במחזה הקודם. היינו ביחד יותר משנה: הרבה חזרות והרבה סדנאות והרבה דיבורים. פעם עמרנו על המדרגות בחוץ, בהפסקה, הוא ניגש אליי ואמר 'בונה, עכשיו אני מבין שהבעיה בינינו היא לא הדת. עם זה שאני מוסלמי ואת יהודייה, אפשר להסתדר. הבעיה היא הציונים האלה המלוכלכים'. לקחתי לו את הדיים, הסתכלתי לו ישירות בעיניים ואמרתי בערבית 'מוחמד, אני ציונית'. הוא כמעט התעלף על המדרגות. לא עלה על דעתו שהוא משחק עם האויב. הוא עבר תהליך אדיר. דיברנו הזון פילוסופיה. אדם מאוד סקרן".

גם אני סקרן. או גשתי את הבחור, מוחמד אל'דישי (25), באדיבות קוד, שהניח לעיסוקי התיאטרון שלו, תיאם ותרגם. "נמשכתי לתיאטרון עוד בנעוריי", מספר מוחמד בחצר בית הקפה המזרחי־ירושלמי. "זמנוד רציתי לעבוד בתיאטרון, אבל בתקופה שהייתה ההדמנת לרוזק אבנים

"כשהייתה הזדמנות לרוזק אבנים, הצטרפתי". מידי אבנים

ולהשתתף במאבק האלים, עשיתי זאת. ואני לא מתחרט. זו תגובה טבעית של נער שחי במחנה פליטים. זו אלימות מתוך הכרח כלפי מי שלוקח את ארצי. נכנסתי לכלא לארבע שנים. הכלא היה אוניברסיטה בשבילי, למדתי הרבה מהאסירים.

"אני מאמין ברמוקרטיה, ותומך במדינה פלשתינית בכל הארץ. אין לי בעיה עם היהודים ועם היהדות, אלא עם הציונות. יש יהודים־ערבים, יהודים־סורים, יהודים־פלשתינים; הבעיה היא שבאו לפה יהודים מבחוץ. הארמה הזו אירחה אלפי שנים את הנצרות והדרוים והאסלאם והיהדות. והנה הגיעו האנשים שרצו להקים את מדינת ישראל, לא בשלום אלא בכוח. אני במקור מיפה למה אני חי במחנה פליטים? כי מישוה לקח את המקום שלי והכניס אליו יהודים מאמריקה. ביקרתי וראיתי יהודים אמריקנים חיים שם. זה יותר מסכסוך, זה חורבן שיש בו צד אשם וצד קורבן".

לדעתו המלומדת, הארץ נקראה תמיד פלסטין, כפ"א רפה כמוכן, "זו מילה כנענית־ערבית". היהודים שהיגרו אליה אינם יודעים מה באמת גרם להגירתם. האירופים והאמריקנים עזדו את הציונות ואת העלייה כי רצו להיפטר מהיהודים. גם במדינת ערב, היהודים הם בין הסובלים מהמהפכות המתחוללות עכשיו, ומי שמארגן את המחומות עושה זאת כי הוא רוצה שהם יעלו לארץ ישראל. מוחמד הוא קומוניסט. "הדת היא אחת הבעיות הקשות של העולם", הוא קובע.

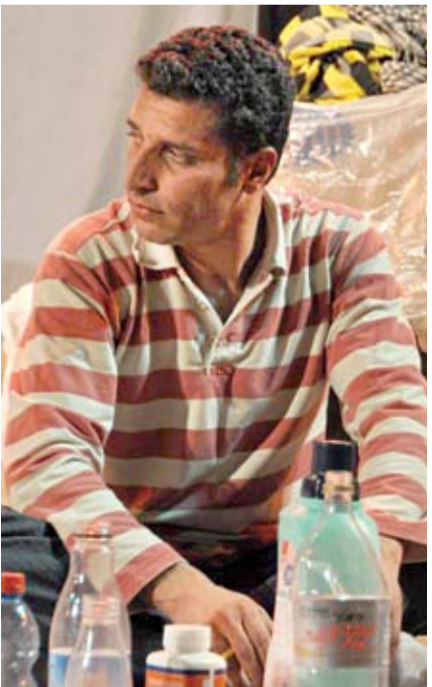
אתה לא מפחד שמודינה פלשתינית תהיה אסלאמית?

"היא תהיה חילונית ודמוקרטית. המאס והציונים הם אותו דבר: משתמשים בדת למטרדה פוליטית, ולכן בסוף ייכשלו. הדת היא עניין פרטי, קשר בין האדם לאלוהים".

בקבוצה למדת משהו חדש, נקודת מבט אחרת? "כשאני נפגש עם ישראלים, המסר שלי הוא אני קורבן חי. לקוחתם את המדינה שלי. מספק פעמים כבר ניסיתי לשמוע את קולם: כיום אם אני בא למפגשים כאלה, זה כדי להשמיע את קולי. עד שאני מבין שזה אבוד, שהם מאמינים בכל לבם במדינת ישראל. אדת הסיבות לכך שעובתי את הקבוצה הייתה ששמעתי שבונה ציונית. שהיא בעד גירוש הפלשתינים מצפת, מעכו ומחיפה".

אך אומרת בונה הברמזן? הוא עבר תהליך. קוד ממדה, אבל יותר מכך הוא מרגיש צורך לאון עם נקודת המבט שלו. "הקבוצה לא שינתה את עמדותיי: מדינת ישראל איננה חוקית, כל הארץ שייכת לפלשתינים – אבל אני מסכים לשתי מדינות ולהסתפקות בנבולות '67. אני לא מסכים עם מוחמד לגבי השימוש באלימות, אבל גם לא שוכח שצה"ל משתמש באלימות אפילו יותר. עד לפני ששישבע שנים עבדתי רק במגוד הערבי, בשטחים ובירושלים. חשתי שאינני יכול לשתף פעולה עם ישראלים. לא האמנתי בדרקוים. עד שהרגשתי שאני צריך להיכנס למעגל הזה ולהשמיע את קולי". שוב הִלְהִשמיע הוה.

ואני מנסה להשיג מעמד של תושב וזה לא פשוט. 14 שנה שאני רץ למשרד הפנים, אוסף ניירת

צילום: שמואל ברזל

ביום אויב

צילום: בצלאל הברמן ברנון

ד"ר בונה הברמן (בתמונה):
"בחור אחד, שבעבר ישב בכלא הישראלי, היה מגיע לחזרות משועפאת. פעם הוא ניגש אליי ואמר 'עם זה שאני מוסלמי ואת יהודייה, אפשר להסתדר. הבעיה היא הציונים האלה המלוכלכים'. הסתכלתי לו ישירות בעיניים ואמרתי בערבית 'מוחמד, אני ציונית'. הוא כמעט התעלף על המדרגות"

להוכיח שכאן מרכז החיים שלי. כל חתיכת פתק אצלי בבית, כל קבלה ומכתב וכרטיס, שווה מיליון דולר. וזה מוזר לי, כי אדם שהגיע מרוסיה לפני חודש מקבל את כל הזכויות, וחילל שהגיע לפני שנתיים מאתיופיה ובקושי מדבר עברית ואמר לי 'תראה תעזרת והות. לא, אתה לא מכאן'. אני לא מכאן והוא כן... אין פה צדק. בתיאטרון אני יכול לדמיין, לחלום, להיות אדם מעבר לגבולות של המציאות. כי אני חי במציאות שכולה גבולות, מציאות של 'אסור לך', אסור לך לטוס בכנרת, אסור לך קופת חולים, אסור לך לצאת ולהיכנס מהשטחים, אסור לך להיכנס להר הבית, אפילו למות אסור כי לא תהיה תעודה וקבורה".

אסתר כסחורה

קוד מלמד דרמה גם בתיכונים ישראלים, דרך עמותת 'אפשר אחרת'. 'המטרה היא שלא ייכנסו לצבא עם סטריאוטיפי שעריבים ופולשתיים הם אנשים עם אבן ונשק ביד. הנה אני, המוריד שלכם, פלשתיני. בישראל רווחת האמרה 'ערכי טוב ערבי מת'. ואני אומר, ערכי טוב הוא ערבי עם עט. או עם אף. איך הוא ידע שככה קונים אותי.

גם אצל בונה הברמן העיסוק בתיאטרון נטוע בהקשר חינוכי. היא ד"ר לחינוך ולאתיקה המתמחה ביהדות ובמדרש, שהרצתה לאורך שנים באוניברסיטה העברית ובאוניברסיטאות הרווארד וברנדייס. במוקד העיסוקים שלה בשנים האחרונות עומד מושג שאם תחפשוהו בגוגל באנגלית תגלו שהוא מוזחה, גם בקנה מידה עולמי, בעיקר עם הברמן עצמה: אקטיביזם טקסטואלי. מעורבות חברתית על ידי טקסטים. באוניברסיטת ברנדייס, אוניברסיטה יהודית בארה"ב, היא הקימה את מכון 'מסכת' לאקטיביזם טקסטואלי יהודי. 'אני מכנה אותו 'בית מעשה מדרש'. הזמנתי לשם אנשי אקדמיה, רבנים, מנהיגים בקהילה היהודית ואמני במה, לעבוד ביחד כחממה יוצרת. עסקנו שש שנים בנושא סדר בנשים. קורנו ספרות היסטורית, הלכתית, פרשנית – ומתברר שיהודים עסקו מאות שנים בסדר בנשים. לא היה מקום שלא מצאנו עדויות למעורבות יהודית בתופעה הזו. במקביל התודעתית לעולם התחתון של הסדר בנשים, והתחברתי לרשת עולמית של נשים שמסתכנות בכריחה מהמלכות הזו במדינות שונות".

המכון ניסה לתרום את חלקו במאבק גם באמצעות פעילות ציבורית, כגון כתיבה בעיתונות ופנייה לארגונים – למשל לא"ם, לאחר שכמה מחיליו הודחו משום שחילצו נשים מקומיות שחבריהם לגרוד החזיקו בכוח לצורכי זנות. התיאטרון שימש אף הוא ככלי, כשהמכון נרתם להעלאת מחזה בנושא סדר בנשים, בעקבות מגילת אסתר. ואם לדייק, הרצאה של ד"ר הברמן על הקשר בין סיפור הרמונו של אחשוורוש לבעיית הסדר בנשים היא שהציתה מלכתחילה את רעיון הקמת מכון מסכת. המחזה הועלה ב-300 מוסדות וקהילות, כל קהילה על ידי חבריה. סביב האירוע אורגנו ימי לימוד מקורות ותפילה, שבסופם מקבלים על עצמם אנשים בקהל משימות לקחת הביתה. מחזה דומה, שגם סביבו התקיימו ימי לימוד, עסק בקשר בין יהדות ומרחב.

הברמן מספרת למשל על העלאת המחזה הראשון, 'חשיפת אסתר', שמו, בשיט על נהר הוולגה שאורגן לנשים יהודיות תושבות רוסיה. 'אלו נשים שחו את היהדות כמכה, כמקור לאנטישמיות, ופתאום חוות אותה כדבר חי וחיוני. לא מתאימה להן הפעילות שמספקים הגופים שמגיעים לקהילות הללו ומלמדים אף-בית כמו לילדים קטנים; הן נשים משכילות שרוצות את היהדות כדבר משמעותי, עם תפקיד גם בשבילן. בסוף השיט גם הענקתי למשתתפות שמות עבריים".

ליצירת המחזה, היא מספרת, 'הזמנתי פנרת שסבלה מתקופת מיניות לאורך ילדותה; כנרת שהופיעה בקונצרטי הול' בגיל 12, מוכשרת בצורה לא נורמלית, שבגלל הסבל בילדות נכנסה לדיכאון עמוק. העבודה שעשתה בהלחנה למחזה הייתה התרפיה שלה".

בספרה החדש ReReading Israel: The Spirit of the Matter (לקרוא את ישראל מחדש: רוח החומר, בינתיים הופיע רק באנגלית)

מתווה הברמן, ברוח זו, את משימותיה העכשוויות של הציונות, לטעמה. עמדותיה המדיניות מבצבצות מבין הדפים: היא מתאוננת על 'הכיבוש' המקשה על ישראל להגשים את ייעודה, ומנגד אומרת, למשל, שסירובם של הפלשתינים להכיר בישראל כמדינה יהודית שולל מתהליך השלום את כנותו. עמודים רבים יותר מוקדשים לניסיונה לנסח ציונות טקסטואלית.

"התהליך שאני מציעה", היא מחדדת, "הוא לא חזרה למקורות, אלא קידום המקורות לאור התהליך הציוני. עד עכשיו התמקדנו בתלמוד הבבלי, ולא במקרה; הרי היינו בגלות. עצם החזרה לארץ מבקשת מאיתנו לפרש את המקורות בדרך אחרת, המחזרת את משמעותם, על מנת לקדם את מיוש הציונות. למשל, צריך עכשיו גמרא ירושלמית, ישראלית, שעוסקת בשאלות המהותיות של המדינה היהודית: מה המשמעות של האזר, של עבודת האדמה, של אחריות אקולוגית; או הפילוסופיה הפוליטית של היהדות. הפמיניזם היהודי הוא הרוגמה הבולטת לתנועה שיוזמת מתן פרשנות יהודית לערכים שהתפתחו במשך הדורות. הטענה שהאישה היא אדם שווה היא טענה אתית עכשווית המשחררת את היהדות מהרבה בעיות ותקלות שדבקו בה לאורך הדורות. למשל, מהניחוק בין מוסר להלכה.

"בישראל יש היום תהליך מבורך, חסר תקדים בהיקפו, של עיסוק בטקסט, בארון הספרים. אבל השאלה היא איך. צריך לחדש את העיסוק בטקסט, אבל אי אפשר לעשות זאת כמו שעשו בוילנה".

יש לך ביקורת על בני המדרש הפלורליסטיים, במובן זה?
"גם אצלם לא מחדשים את ההנחות. למשל, אין התייחסות לנתק בין החילוניות וההלכה. צריך לגשר ביניהן. 'באלול' למשל, שהייתי מעורבת בהקמתו, רציני כל הזמן להביא את האקט. זה בסדר לרבר, אבל צריך לצאת מכותלי בית המדרש; צריכה להיות ללימוד משמעות עשיתית".

עסקי האקטיביזם הטקסטואלי הללו היו בעצם גלגול ראשון של מה שאות עושה בתיאטרון פה?
"יש הרבה דמיון, אבל שם היינו יכולים להתעמק במקורות היהודיים, וכאן לא. אני לא יכולה להביא במפגש הרב-תרבותי הזה את העומק של התרבות היהודית, למרות שאני מתנה לעשות את זה כאן. האמת היא שביני ובין קוד, בכל פעם יש שיחה בנושא דתי. בכל פעם, ללא יוצא דופן".

"זה מוקרן על מסך?"

הברמן, שעורכת טקסי בר מצווה ואף חופות, אינה מודה עם אחד הורמים הממוסדים ביהדות. בנוסף לשאר עיסוקיה היא מחברת פירוש לתורה מוורית פמיניסטית, המופץ באינטרנט בכמה שפות כל אימת שהיא משלימה פרשה; עכשיו היא כבר באמצע ספר דברים. בתצלומי העיתונות של נשות הכותל, היא זאת עם התפילין על המצח ויילון התלתיים הכסופים. היא השתתפה בתפילת הנשים הראשונה שאורגנה בכותל, בראש חודש טבת תשמ"ט (דצמבר 1988). המארגנות, קבוצת נשים מחול'ל, חזרו אל מעבר לים, ואילו הברמן, ישראלית זה-מקורב, החליטה לייסד מסורת. לקראת ראש חודש שבט אספה חברות וכמה תלמידות משיעורי הגמרא שלה, וכך הכול התחיל.

אצלה זה התחיל הרבה קודם. היא גדלה כבת למשפחה אורתודוקסית באוטוה בירת קנדה, ועוד לפני גיל עשר התייצבה לפעילות של התנועה הפמיניסטית. אחרי שנתיים ביקשו ממנה לשאת דבר תורה בבית-מצווה המשותפת שערכו לבנות הקהילה. "קראתי בתקופה ההיא הוגים כמו אריך פרום וויקטור פרנקל, וזה נכנס לדבר תורה שכתבתי. הרב קרא ואמר לי, דבר כזה לא ייעשה בבית כנסת. יצאתי מהשיעור ולא חזרתי. בסוף הגעתי לטקס, אבל זו הייתה תחילתו של משבר". בהמשך הסעירה את קהילתה, כשהתייצבה לתפילה בטלית שקנתה בירושלים.

היא קפצה כמה כיתות, ובת 18, כאשר שלוש שנים אקדמיות מאחוריה, באה לתקופת לימודים בישראל. בירושלים של 1978 נכנסה לראשונה בחייה למניין תפילה שוויני. כאן גם התיישבה ללמוד תורה בעיון. "חקרתי את השאלה מה מותר

לאישה לעשות, והסקתי שגם אני נמנעת של התורה. ואם כתוב בתורה שמצווה ללבוש ציצית, אז אני חייבת. התופעה של ציציות בחוץ היא תופעה של בעלות על היהדות, ורק גברים מקיימים אותה. אם האישה היא חלק מזה, זו אמירה סמלית ענקית. 'הדימוי המקובל של 'יהודי' בצירים הוא גבר מתעטף בטלית ליד הכותל. הצלחנו להביא לעיני הציבור הרחב את המראה של אישה מתפללת. זו אות הסיבות להתעקשות שלנו להתפלל דווקא ברחבת הכותל. לא בקשת רובינסון ולא ברח הבית. קיר הדמעות שהפך למקום שחוגגים בו את הציונות, את קיום התפילה, ונשים הן חלק מזה".

אבל בניין הורה לכן לקיים את הקריאה בתורה בקשת רובינסון ולא ברחבה. מוזר שאותן ממורות את פיו, בניבוי אותם גורמים שתמיד רוממות שלטון החוק וקדישת בניין בפייהם.

"בשנת 2000 בג"ץ פסק לטובתנו פה אחד, שהמשטרה חייבת להגן עלינו. המדינה ביקשה ריון נוסף, וזו אחת הפעמים הנדירות שבהן בג"ץ הסכים לבחון מחדש פסיקה פה אחד. ואז הממשלה הביאה טענה של המשטרה, שתפילה כזאת תגרום באופן כמעט ודאי להפרת סדר ציבורי.

"גם ב-89", כשהגשנו עתירה אחרי התפרעות של מתנגדינו ברחבת הכותל, הממשלה לא השיבה מיד. קודם היא חוקקה חוק, ולפיו במקומות הקדושים אסור לקיים פולחן דתי שלא כמנהג המקום באופן הפוגע ברגשות המתפללים. מתוך הנחה, כמובן, שאנחנו לא נמנות עם 'המתפללים'. תתמכר בקבלת הצעת הפרשה החדשה של נתן שרנסקי, להרחיב את אזור התפילה בכותל ולהקים 'עזרה מעורבת'?

"אחת הכוונות של נשות הכותל היא להשתלב עם כל עם ישראל; לאפשר לנשים בעזרת הנשים ביטוי רוחני בציבור. הקמת מתחם נפרד לתפילות מעורבות לא תיתן לכך מענה. נוסף על כך, רבות מאיתנו לא מתפללות בקרב גברים. מה גם שאיננו רוצות לגרום למדינה הוצאות בהקמת הרחבה הנוספת. עדיף שהמשטרה פשוט תגן על התפילה בעזרת הנשים. לאורך העשור החולף היא הוכיחה שהיא יודעת לעשות זאת. אם יש צורך להפריד בניינו לבין מתפללות אחרות, עדיף להפריד לא במרחב אלא בומנים, כמו שעושים במערת המכפלה. אלה שלא יכולים לסבול תפילה של נשים בציבור, שלא יגיעו שעתים בחדש לאזור האזורי ליד המחיצה. יש מקום באזורים אחרים".

בינתיים לובש המחזה טייק אווי את צורתו הסופית, וזו תוצג המחזת תג השבועות ובשני מועדים נוספים בימק"א ובתיאטרון החאן בירושלים ובצוותא בתל-אביב. החזרה שנעשתה בפני קהל בימק"א כבר מעוררת אצל הברמן התלהבות. "הזמנתי לשם ערבים שמעולם לא ראו מחזה, שלא ידעו מה זה תיאטרון. שאלו זה מוקרן על מסך?". זה דבר נפלא, מפגש שמאפשר להבין מהו תיאטרון. הדי השפה התיאטרלית כל כך עשירה ומזמינה. קוד מוסיף 'להביא קהל בפעם הראשונה לתיאטרון זה הכי קשה. קל וחומר למופע מאתגר". הקבוצה חיה מתרומות של אנשים פרטיים ומכספי 'הקרן לירושלים', ומחמת הדחק השחקנים אינם מקבלים פרטוה. גם משכן קבוע אין לה. "אנשים עושים לנו טובה ונותנים לנו להשתמש בחללים שלהם לחזרות", אומר קוד.

במזרח ירושלים יש לכם איפה להציג? תוכלו להופיע נניח בתיאטרון אליהבואאתי?

"אליהבואתי נגד דריקים. ההנהלה, או אולי אחד הגופים המממנים הכתיב תנאי שלא יהיה דריקים. קהל ישראלי כן מגיע לשם, אבל ליצירה משותפת הם לא מוכנים בשום אופן".

"האמת היא שלא מצאנו אף מקום במזרח העיר שמוכן לקבל אותנו", משלימה בונה. "במערב העיר נדדנו, עשינו אפילו חזרות בבית כנסת, אבל לא במזרח העיר. לא מקבלים אותנו. עצוב". ובכל זאת, ממשיך אותה קוד, "זה הפרויקט היהודי-ערבי המשותף היחיד שמצליח בירושלים, היחיד ששורר ולא נופל אחרי כמה חודשים. אין מקום שמשוע לעבודה כזו יותר מירושלים".

לתגובות: dyokan@makorishon.co.il